

WERELDOORLOG I TE BOEK

Komende zomer staat bol van activiteiten naar aanleiding van de Slag van Passendale (1917). Wie zich hierop om meer literaire wijze wil voorbereiden kan dit bijvoorbeeld aan de hand van de reeks Oorlogsdomein. In deze reeks, uitgegeven door de Arbeiderspers, verschijnen tijdloze boeken over de oorlogservaring. De schrijvers, vaak al als literair auteur bekend voordat ze hun oorlogservaringen te boek stelden, waren zelf betrokken bij, ooggetuige of slachtoffer van oorlogsgeweld, of bewerkten de hun door naasten vertelde verhalen. Ooggetuige zijn en toch de stilistische finesse opbrengen om het persoonlijk doorleefde een beheerste, literaire vorm te geven, dat heeft bij vele van deze schrijvers geleid tot meesterwerken die zich bewegen op de grens van fictie en non-fictie. Ze zijn representatief voor de filosofie van de reeks: de uitgaven in Oorlogsdomein spelen zich steevast af in het no man's land tussen fictie en non-fictie, waarin de grenzen tussen waarheid en verbeelding, net als in de oorlog zelf, vervagen. Dat maakt elk boek in de reeks tot een meeslepend literair equivalent van de verwarrende, riskante oorlogservaring.

De bib selecteerde voor u alvast die meesterwerken die zich afspelen tijdens de 'Grote oorlog' en vulde deze keuzelijst nog aan met tal van andere recentelijk gepubliceerde en meer geromantiseerde literaire verhalen die van dichtbij of iets verder met de eerste wereldoorlog te maken hebben.

BARBUSSE, Henri : Het vuur (Oorlogsdomein 4)

Het vuur, een ontluisterend ooggetuigenverslag van de barre strijd in de loopgraven, geldt tegenwoordig als het hoogtepunt uit de literatuur over de Eerste Wereldoorlog.

Toen in augustus 1914 het oorlogsgeweld Europa overspoelde, meldde Henri Barbusse, aanvankelijk een overtuigd pacifist en antimilitaristisch socialist, zich als vrijwilliger. Het lot van Frankrijk stond immers op het spel. De Grote Oorlog bleek echter geen strijd te zijn die kort en fel werd uitgevochten. Hij onttaardde echter in een langdurige uitputtings- en vernietigingsslag waarbij dagelijks duizenden soldaten onder erbarmelijke omstandigheden het leven lieten, zonder dat er noemenswaardige terreinwinst werd geboekt.

Toen Henri Barbusse in 1916 *Het vuur* schreef had hij al bijna twee jaar in de loopgraven doorgebracht, eerst als soldaat en daarna als brancardier. Bij het schrijven maakte hij gebruik van de aantekeningen die hij vanaf oktober 1915 had gemaakt. Het resultaat is een indringend getuigenverslag waarin hij een onthutsend beeld geeft van het rauwe soldatenleven, van de barre strijd om het bestaan. Bij de verschijning in 1916 in Frankrijk riep het boek in patriottische kringen weerstand op, maar het ontving ook uitbundige loftuitingen, onder meer van Céline, en het werd al na enkele dagen met de prestigieuze Prix Goncourt bekroond.

BARRY, Sebastian : Een lange, lange weg

De Ier Willie Dunne is nog maar net achttien jaar als hij zijn verloofde Gretta verlaat om in Vlaanderen met het Britse leger mee te vechten in de bloedige strijd die later de Eerste Wereldoorlog zou gaan heten.

Tijdens zijn verlof breekt in Dublin de Paasopstand tegen de Engelsen uit. Willie sympathiseert met de opstandelingen en haalt zich daarmee de woede van zijn vader op de hals. Ook Gretta

breekt met hem, nadat ze erachter is gekomen dat Willie zich in Vlaanderen heeft misdragen. Verteerd door twijfel en verdriet keert Willie terug naar de loopgraven. Hij vecht voor zijn leven in een oorlog die slechts verliezers kent.

De wijze waarop Barry in de huid van zijn hoofdpersoon kruipt, is geniaal. Als Willie Dune voor de zoveelste keer in zijn broek piest tijdens een Duitse gasaanval, voelen we het warme vocht langs zijn dijen stromen. Als hij twijfelt over zijn loyaliteit aan de Britse kroon, twijfelen we met hem mee. En als zijn hart verscheurd wordt door de uitblijvende brieven van zijn 'vriendin', pinken ook wij een traantje weg.

BLUNDEN, Edmund Charles (Oorlogsdomein 17)

De met het Military Cross begiftigde Blunden kan in een adem genoemd worden met Robert Graves, Wilfred Owen en Siegfried Sassoon. Als jong officier was Blunden onafgebroken, van november 1916 tot februari 1918, in de Ieper Salient aanwezig. In dit boek, Oorlogsgedruis, beschrijft hij zijn traumatische ervaringen en die van het elfde bataljon Royal Sussex Regiment tijdens de rampzalige veldslagen aan de Somme, bij Ieper en Passendale. Een boek die de lezer in staat stelt de loopgravenoorlog welhaast op de voet volgen

CLAUDEL, Philippe : Grije zielen

"Elke dag zagen we jonge mannen te voet langskomen, altijd in dezelfde richting, op weg naar de dood, maar ervan overtuigd dat ze die te snel af zouden kunnen zijn. Ze glimlachten om wat ze nog niet kenden. In hun ogen straalde het licht van hun vroegere levens. Alleen de hemel was nog puur en vrolijk, die wist niets van het bederf en het kwaad dat op de aarde, onder de sterrenboog, tentoon werd gespreid." Dit fragment uit *Grije zielen*, over de mobilisatie voor en tijdens de eerste wereldoorlog, typeert de sfeer die Claudel creëert. De Grote Oorlog vormt nochtans slechts de achtergrond van een onthutsende roman, die niet in een enkel genre te vangen is. Het verhaal draait om de moord op de jonge Belle de jour, en de zoektocht naar haar moordenaar. Maar Claudel gaat veel verder dan dat: hij betreft ook nog een gepensioneerd politieagent, een onderwijzeres en vele anderen in zijn vertelling, elk verscheurd door schuldgevoelens of uitmuntend in slechtheid. Als je ook van plan bent *Grije zielen* te lezen (en dat zou je zeker moeten doen), bereid je dan maar voor op een onzachte stomp in de maag.

DORGELES, Roland : Houten kruisen (Oorlogsdomein 11)

Houten kruisen bij verschijning in 1919 ontvangen als een meesterwerk en een onmiddellijk succes, is in Frankrijk altijd onverminderd populair gebleven en wordt doorgaans in één adem genoemd met *Het vuur* van Henri Barbusse. Het heeft dezelfde klassieke status als een onvervangbaar contemporain document van de Grote Oorlog. Geënt op de aantekeningen die korporaal Lécavelé (die schreef onder de *nom de guerre* Dorgelès) vanaf augustus 1914 maakte tijdens zijn periode als vrijwilliger in de loopgraven, is het naar de vorm een traditionele oorlogsroman. Maar wel van een auteur die de gruwelen recht in het oog ziet en, nog compromislozer dan Barbusse, ook de executie van een frontsoldaat (wegens insubordinatie) expliciet aan de orde stelt.

Het allesoverheersende thema van de dood en de onvoorwaardelijke afwijzing van de oorlog kunnen niet verhinderen dat andere tonen doorschemeren: heroïsche tonen en de evocatie van vreugde en levenslust, als het ware om de oorlog achteraf toch nog zin te verlenen. Centraal staat de camaraderie van de soldaten, die bij het thuisfront op onbegrip en onverschilligheid stuiten maar die gemeen hebben dat ze een onuitsprekelijke, niet-mededeelbare ervaring samen hebben ondergaan.

DUGAIN, Marc : De officierskamer (Oorlogsdomein 7)

Een indringende roman over een onderbelicht thema. Met de poëtische reconstructie van de levensgeschiedenis van zijn grootvader geeft de Franse auteur Marc Dugain gezicht aan het lot van de tallozen die verminkt uit de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog kwamen en met moeite hun weg terug in de maatschappij vonden.

Behalve een ode aan de vriendschap is 'De officierskamer' de geschiedenis van een loutering, een indrukwekkend relaas over de destructie van de menselijke identiteit én de onverwoestbare drang van de mens tot overleven.

De film naar het boek, 'La chambre des officiers' van regisseur François Dupeyron, werd in 2001 geselecteerd voor het filmfestival in Cannes'

DUHAMEL, Georges : Civilisatie 1914-1917 (Oorlogsdomein 18)

Met *Civilisatie*, dat bekroond werd met de Prix Goncourt, schaarde Duhamel zich naast Barbusse en Dorgelès onder de belangrijkste Franse schrijversgetuigen van de Grote Oorlog. Gedurende de hele oorlog, 51 maanden lang, was Georges Duhamel, een toen al gevestigd schrijver, actief als chirurg in een veldhospitaal pal achter het front. Met gevaar voor eigen leven verzorgde hij meer dan 4000 gewonden en voerde hij meer dan 2300 operaties uit.

Duhamel is een van de weinige artsen die hun ervaringen te boek hebben gesteld, en wel onder het motto dat je pas in het hospitaal echt ziet wat oorlog inhoudt. Naast ironische schilderingen van de militaire bureaucratie en hiërarchie voert *Civilisatie* een kritiek in zich op de technologische 'beschaving' die de ontmenselijkte artillerieoorlog heeft mogelijk gemaakt.

EDRIC, Robert : In een uitgestorven hemel

In de herfst van 1919 verblijft Elizabeth Mortlake met haar schoonzus, de oorlogsweduwe Mary, in een Zwitsers kuuroord. Daar ontmoet zij twee Engelse oud-officieren, Jameson en Hunter, wier levens nog steeds overschaduwd worden door de Eerste Wereldoorlog. De een ligt in het ziekenhuis en wacht daar op het vonnis van de krijgsraad, de ander is op zoek naar verzoening met de door hem gepleegde oorlogsmishandelingen.

Naarmate Elizabeth meer betrokken raakt bij hun levens, begrijpt ze beter in wat voor breekbare en potentieel geweldadige vrede de twee militairen zich bevinden. De idealen die de mannen ooit hadden en de kameraadschap die hen ooit bond en in leven hield, dreigt hen nu totaal te vernietigen.

'In een uitgestorven hemel' is, net als Pat Barkers 'Niemandland', een aangrijpende psychologische roman over de krankzinnigheid die oorlog in mensen oproept, en die in vredestijd naadloos overgaat in een catastrofaal schuldbesef.

GRAVES, Robert : Dat hebben we gehad (Oorlogsdomein 5)

De bij verschijnen al klassieke, onverbloemde neerslag van de persoonlijke frontervaringen van dichter Robert Graves.

Een van de absolute hoogtepunten uit de literatuur over de Grote Oorlog van 1914-1918. Een verslag van het oneindig bloedvergieten, de wanhoop en heuse gekte in het slijk van de Franse en Vlaamse loopgraven, en een weergaloos tijdsdocument van de jaren na de oorlog, van 1918 tot 1929.

Graves (1895-1985) is als dichter, prozaïst, criticus, essayist en mythograaf een der meest veelzijdige figuren uit de Engelse letteren. In Vlaanderen is hij vooral bekend als de auteur van het tot televisieserie bewerkte 'Ik, Claudius'. In 1929 schreef hij, als afrekening met een gehaat verleden, deze autobiografie over de jaren 1895-1926, die hij overigens niet heeft voortgezet. Op laconieke, sarcastische toon vertelt hij vooral over zijn ervaringen in Frankrijk aan het front in de Eerste Wereldoorlog, die hem een oorlogsneurose van 10 jaar opleverden. Het contrast tussen de

door verliezen en Franse ongastvrijheid gedemoraliseerde loopgravensoldaten en de hysterische oorlogshiters in het veilige vaderland wordt erg duidelijk getekend. Meer dan het bekende boek van Remarque ('Van het westelijk front geen nieuws') zowel van literair als (oorlogs)historisch belang.

HANOTTE, Xavier : Achter de heuvel

Engeland, augustus 1914. Op het continent is de eerste wereldoorlog net begonnen. Nigel Parsons, alias Nicholas Parry, docent Frans en dichter, recentelijk afgewezen door de grillige Beatrice, sluit vriendschap met de tuinier William Salter. Beiden treden toe tot het gigantische contingent jonge Britse vrijwilligers en trekken naar het front. Daar worden ze geconfronteerd met het harde leven in de loopgraven. Ze raken er ook bevriend met het boerenmeisje Jacqueline Caubert.

Frankrijk, juli 1948. William werkt als opzichter-hovenier op de Britse oorlogsgraven rondom het overweldigende, kolossale monument van Thiepval, bij de Somme. Met Williams oorlogsherinneringen komt langzaam zijn grote geheim aan de oppervlakte.

Achter de Heuvel is een ontroerend eerbetoon aan de vele bekende en onbekende soldaten uit WO1 die begraven liggen op de tientallen Britse oorlogskerkhoven rond Ieper, aan de Somme en elders.

In zijn uiterst persoonlijke stijl, die op harmonieuze wijze oog voor het detail, poëzie, meedogenloos realisme en magische evocatieve vermogens in zich verenigt, verrijkt Hanotte ons met zijn aangrijpende bespiegeling over het noodlot, identiteit, onbeantwoorde liefde en de Grote Oorlog, die dichtbij en tegelijkertijd zo ver weg is.

JAPRISOT, Sébastien : De lange zondag van de verloving

We schrijven 1917. Vijf Franse soldaten worden door de krijgsraad wegens muiterij ter dood veroordeeld. Maar hoe zeker is het dat ze alle vijf gedood zijn? Mathilde, de verloofde van een van hen – de twintigjarige Bleuet – weigert aan te nemen dat haar geliefde is omgekomen en is vastbesloten hem terug te vinden.

De lange zondag van de verloving is een indrukwekkende roman over de gruwelen van de Eerste Wereldoorlog en de psychische verlammingen die erdoor werden veroorzaakt. Een dramatisch verhaal over ontwrichting, vriendschap en haat. Een paar jaar geleden nog zeer succesvol verfilmd.

LEE, Carol Ann : Begraven als een koning

Begraven als een koning is het verhaal van drie mensen die gevangen zitten in de nachtmerrie die oorlog heet en de verreikende consequenties daarvan. Ook in hun onderlinge relaties raken ze hopeloos verstrikt. Alex Dyer, oorlogscorrespondent, verliest zich volkomen in zijn verliefdheid voor Clare Eden, de echtgenote van legerofficier Ted Eden, de man die hij als zijn broer beschouwt. Als Clare als vrijwillig verpleegster wordt uitgezonden naar het oorlogsgebied leidt dat tot een geheime, maar intense en gepassioneerde verhouding tussen haar en Alex.

Begraven als een koning neemt de lezer mee op een roerende, elliptische reis over de slagvelden van Loos, de Somme en Passendale via de verwoesting van naoorlogs Vlaanderen, en eindigt in Londen in 1920. Het verhaal werkt op fascinerende en onweerstaanbare wijze toe naar de toedracht rond de geheime en raadselachtige selectie van de onbekende soldaat.

MANNING, Frederic : Geslacht (Oorlogsdomein 1)

In 1930 verscheen in Engeland *Her privates we* van Frederic Manning, die zich presenteerde onder het pseudoniem Soldaat 19022. De critici, onder wie grote namen als Ezra Pound, Ernest Hemingway, T.E. Lawrence en E.M. Forster, waren lovend over dit boek dat het dagelijkse leven

achter de frontlinies van de oorlog van '14 -'18 beschrijft.

Hoofdpersoon is soldaat Bourne. Hij deelt het lot van honderdduizenden die ploeterden in hitte en koude, die werden uitgestuurd op onmogelijke missies en vaak niet terugkeerden. Bourne is Mannings alter ego; hij deelt zijn voorkeur voor kortgeknipt haar, zijn liefde voor paarden en zijn verslaving aan sigaret en alcohol. Manning volgt Bourne en zijn kameraden, ze trekken steeds dichterbij elkaar toe in de wetenschap dat ze eenmaal 'over de top', in het niemandsland tussen de linies, uiteindelijk moederziel alleen zullen zijn.

'Het mooiste en indrukwekkendste boek dat ik ooit heb gelezen over mannen in oorlog.' - Ernest Hemingway

SASSOON, Siegfried :

In Memoires van een infanterieofficier en Sherstons reis (respektievelijk verschenen in 1930 en 1936, en hier in één band verzameld) vertelt Sassoon op onopgesmukte en oprechte wijze over zijn ervaringen in de eerste wereldoorlog. Het boek begint in de lente van 1916. Bombardementen, granaatinslagen en de geur van modder en gas domineren. Sassoon maakt deel uit van een stormaanval en vecht mee in de slag bij de Somme. Na een dwaze actie - in z'n eentje verovert hij een loopgraaf op de Duitsers - wordt hij tussen de schouders geraakt door een kogel die zijn lichaam aan de andere kant weer verlaat. Op de terugweg naar huis schrijft hij in z'n dagboek: 'Ik voel me nog steeds oorlogszuchtig en bereid binnen enkele weken terug te gaan naar het bataljon.' Maar eenmaal terug in Engeland verandert zijn inzicht van volledige acceptatie van de oorlog in twijfel over de noodzaak van deze eindeloze slachtpartij. Hij stelt, na de nodige overpeinzingen en een gesprek met Bertrand Russell, een verklaring van openlijke ongehoorzaamheid aan het militair gezag op. Sassoon komt voor de krijgsraad vanwege zijn protest tegen voortzetting van de oorlog en zijn aanklacht tegen 'de mensen thuis'. Tot zijn eigen verbazing wordt hij niet veroordeeld, maar naar een shellshock-ziekenhuis gestuurd, waar zijn arts en vertrouwensman Rivers zijn toestand diagnosticeert als een 'anti-oorlogscomplex'. Dan volgt een 'reis' naar het einde van de oorlog.

'Zij die in de toekomst werkelijk de sfeer en de levensomstandigheden van 1916 en '17 willen leren kennen, zullen telkens weer naar dit boek teruggrijpen' (Daily Telegraph).

SCHOETERS, Staf : Belegerd verleden

Verteller van *Belegerd verleden* is de hedendaagse Duitse historicus Jörgen Bayens. Jörgen moet afrekenen met een persoonlijke tragedie en denkt dat inzicht in het verleden hem daarbij kan helpen. Daarom probeert hij aan de hand van dagboeken, foto's, mondelinge overlevering en andere bronnen zijn Vlaamse roots bloot te leggen. De vorderingen van zijn onderzoek vertelt hij aan zijn Vlaamse vriendin Finne. Met dit procédé wisselt Schoeters heden en verleden af, de bronnen uit het verleden, Finnes commentaar in het heden.

De bronnen uit het verleden brengen de lezer onder andere naar Antwerpen, naar de eerste maanden van de eerste wereldoorlog. Duitsers of mensen met een Duitse naam moeten de stad halsoverkop verlaten, verhalen over Duitse gruweldaden in andere steden houden de Antwerpenaars in de ban, tegelijkertijd is er het optimisme dat deze oorlog niet lang zal duren. Hoofdpersoon in het verhaal is Maria Bayens, een jonge zakenvrouw avant la lettre die samen met haar vader Hotel St.-Antoine uitbaat. Het hotel herbergt niet alleen een bont diplomatiek gezelschap, maar ook de Ierse fotograaf, Donald Maupin en een Amerikaans sterreporter, Eugene Rawlins. Donald en Eugene zijn de andere hoofdpersonen uit het boek. We krijgen de oorlog door hun ogen te zien, vooral via Donalds dagboek en het commentaar dat hij geeft bij zijn foto's. De beschrijvingen van de oorlogsellende zijn vaak hallucinant. Daarnaast ruimt Schoeters veel plaats in voor de complexe relatie tussen de Ier en de Amerikaan. De laatste beweegt zich als een bizon

door het slagveld en daar heeft de gevoelige Ier het erg moeilijk mee. Nog moeilijker wordt het als ze allebei een relatie beginnen met Maria. Hun driehoeksverhouding bevat de kiem tot verraad en moord.

SPAHEY, Johanna : Vlucht

Voor Marieke is 1914 een dood jaar, ook al staat de wereld in brand. De Duitsers vallen Leuven binnen. Haar ouders en kinderen worden voor haar ogen vermoord. Marieke vlucht zoals veel Belgen naar Nederland, maar haar vlucht brengt geen troost of opluchting. Ze stapt bijna letterlijk een nieuwe oorlog binnen als ze werk vindt in een hotel in het Brabantse Oosterhout, dat eigendom is van een weduwe met drie kinderen. Marieke is 'onwelvoeglijk'. Ze denkt met haar lijf en hoopt dat mannen haar dode kinderen uit haar hoofd zullen verjagen. Een conflict met de omgeving kan niet uitblijven.

Sybille, de dochter van de eigenares van het hotel, ontdekt intussen dat haar liefde voor een gevluchte Belgische officier geen kant op kan. Loopgravenliefde. Het duurt tot lang na de oorlog voor ze grip krijgt op de pijn die haar passie heeft veroorzaakt.

Vlucht speelt zich af in de schaduw van de 'Groote Oorlog' en vertelt het verhaal van een andere oorlog, van vluchtelingen in een land dat hen eerst met open armen ontvangt, maar daarna steeds minder gastvrij wordt.

SPILLEBEEN, Willy : De heuvel

Bij de 'Vrijersberg' wonen Bruno en Ange. De kinderen beklimmen dat heuveltje van niemendal om naar Ieper te turen. Argeloos. De heuvel is van hen. Als de oorlog uitbreekt, belanden de kinderen elk aan een andere kant van het front. Op de 'Vrijersberg', die nu 'Höhe 60' heet, kijken Duitse troepen hunkerend naar Ieper. En in Ieper hebben andere soldaten hun zinnen op 'Hill 60' gezet.

17 april 1915. Het einde van de heuvel. Duitse 'Gaspioniërs' hebben duizenden gascilinders in de flanken ingebouwd. Het nieuwe wapen van de Engelsen heet 'tunneling': mijnwerkers ondergraven de heuvel en plaatsen explosieven. Het heuveltje wordt nu eens Brits en dan weer Duits. En telkens is het meer verwoest.

Na de oorlog is de heuvel een massagraf vol anonieme soldaten. Niets dan gapende kraters en verwoeste loopgraven. Bajonetten, granaathulzen en prikkeldraad. In deze verwoeste streek moeten Bruno en Ange de verschrikking overwinnen.

Willy Spillebeen toont de waanzin en de wanhoop van de mens op het slagveld van de Eerste Wereldoorlog. Een aangrijpende historische roman die niemand koud laat.

SPILLEBEEN, Willy : Minnaars in waanzin

Eerste Wereldoorlog. Veurne is de hoofdstad van onbezet België en dus een doelwit voor Duitse vliegtuigen. Het stadje raakt stilaan ontvolkt. Maar liefde slaat niet op de vlucht. De jonge Rachel Ryckewaert heeft een oogje op wachtmeester Emiel Ferfaille...

Tweede Wereldoorlog. Veurne is bezet door de Duitsers. De Vlaamse Gestapo's zwaaien er de plak. Het volksmeisje Lucrèce Vanbillemont raakt verliefd op een van hen, August Terneu...

Twee wereldoorlogen. Tweemaal twee geliefden. Enkelen van hen kun je met enige kwade wil 'verraders' noemen. Geen van allen is onschuldig, maar de meesten zijn naïef, zwak en vooral ontredderd. Rachel en Emiel, Lucrèce en August: ze zijn slachtoffers van zichzelf, van hun liefde en van hun ontwrichte omgeving. Want de straf die de gemeenschap hun oplegt, zou in minder waanzinnige tijden ruimschoots hun schuld overtreffen! Willy Spillebeen heeft deze schokkende dubbelroman over liefde, domheid en een bedenkelijke 'gerechtigheid' vrijwel compleet op historische bronnen gebaseerd.

STOCKWIN, Arthur (red.) : Een liefde in brieven

Toen Geoffrey Boothby in 1915 werd ingelijfd bij de Royal Engineers, was hij twintig jaar oud. Edith Ainscow, de zus van een vriend van Boothby, was zeventien. Ze hadden slechts vier dagen in eikaars gezelschap doorgebracht toen Geoffrey naar het westelijk front werd gestuurd. Daar maakte hij deel uit van een regiment dat tunnels groef, een uitputtende en vooral uiterst gevaarlijke bezigheid in de voorste linies van de gevechtstroepen.

Achttien maanden lang schreven Edith en Geoffrey brieven naar elkaar. Ze bemoedigden elkaar met humoren grappige verhalen, ze schreven over hun angsten en hun hoop voor de toekomst. De brieven werden steeds persoonlijker, en Edith en Geoffrey raakten verliefd op elkaar. Ze konden nauwelijks wachten tot Geoffrey verlof zou krijgen. Het verlof werd echter telkens uitgesteld - tot het te laat was.

In *Een liefde in brieven*, ingeleid door Arthur Stockwin, Ediths zoon, zijn de brieven van Geoffrey en Edith integraal weergegeven. Omdat complete correspondenties tussen soldaten en hun geliefden nauwelijks bewaard zijn gebleven, is dit boek om deze reden alleen al uitzonderlijk.